

SUOMI TOISENA KIELENÄ
- OPETUSSUUNNITELMA
varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	4
2.	MONIKULTTUURISEN VARHAISKASVATUKSEN JA ESIOPETUKSEN JÄRJESTÄMINEN....	5
3.	S2-OPETUKSEN TOTEUTTAMINEN RADANVARSIKUNNISSA.....	6
4.	KASVATUKSNUMPPANUUS OMAN ÄIDINKIELEN SEKÄ KULTTUURIN TUKENA.....	7
5.	KIELEN KEHITYS JA OSA-ALUEET	9
5.1	Kielen kuuntelu ja ymmärtäminen	11
5.2	Puhuminen	11
5.3	Vuorovaikutustaidot	11
5.4	Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet.....	12
5.5	Kielen rakenne	12
6.	TOISEN KIELEN OPPIMINEN	14
7.	SUOMI TOISENA KIELENÄ (S2) -OPETUS.....	16
8.	DOKUMENTOINTI JA ARVIOINTI	17

Liitteet

Liite 1	Maahanmuuttajuuteen liittyviä käsitteitä
Liite 2	Suomi toisena kielenä -opetuksen (S2) henkilökohtainen suunnitelma
Liite 3	Suomi on erilainen kieli
Liite 4	Suomi toisena kielenä -oppimisen seuranta päiväkodissa
Liite 5	Kirjallisuutta / käytettävää materiaalia

1. JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen Suomi toisena kielenä -opetussuunnitelma (S2) on laadittu Keski-Uudenmaan radanvarsikuntien yhteistyönä. Suomi toisena kielenä -opetussuunnitelma antaa kokonaiskuvan opetuksen järjestämisestä, tavoitteista, sisällöstä ja arvioinnista. Tarkoituksena on suunnitelmallisesti ohjata maahanmuuttajataustaisten lasten suomi toisena kielenä -oppimista ja opetusta.

Vuonna 2011 päivitetty S2-opetussuunnitelma perustuu Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2005 sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2010. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen S2-opetussuunnitelmat muodostavat jatkumon. Nykyisiin perusopetuksen S2-opetussuunnitelmiin liittyy kielen oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys. Varhaiskasvatuksen S2-opetussuunnitelmassa kielen eri osa-alueita ja arviointia käsitellään sen pohjalta.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto on selvittänyt maahanmuuttajatyön nykytilaa. Raportissa (2007:62) esitetään varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisen visiot vuoteen 2020 asti. Radanvarsikuntien varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen S2-opetussuunnitelmassa on huomioitu esitetyt suuntaviivat.

Työryhmä on koostunut ratavarsikuntien päivähoidon edustajista:

Riihimäki	Johanna Hassinen, konsultoiva erityislastentarhanopettaja
Hyvinkää	Tarja Seppälä, kiertävä erityislastentarhanopettaja Reija Itäkodes, lastentarhanopettaja
Nurmijärvi	Taina Mättö, erityislastentarhanopettaja, S2-opettaja
Järvenpää	Arja Loima, lastentarhanopettaja
Tuusula	Kristiina Grönroos, alueellinen erityislastentarhanopettaja
Kerava	Päivi Korhonen, varhaiskasvatuksen S2-opettaja

26.4.2011 Järvenpää

2. MONIKULTTUURISEN VARHAISKASVATUKSEN JA ESIOPETUKSEN JÄRJESTÄMINEN

Radanvarsikunnissa käytetään työministeriön suosittamia monikulttuurisuuteen liittyviä käsitteitä (LIITE 1). Äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvia lapsia varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kutsutaan tässä opetussuunnitelmassa maahanmuuttajataustaisiksi, monikielisiksi tai monikulttuurisiksi lapsiksi. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sisällöllistä toteutumista ohjaavat valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet. Kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa oman kulttuuripiirinsä sekä suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Maahanmuuttajalasten varhaiskasvatus järjestetään tavallisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005) ja esiopetusikäisten opetus on mahdollista järjestää muun esiopetuksen yhteydessä, perusopetukseen valmistavana opetuksena tai näiden yhdistelmänä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010)

Varhaiskasvatuksella ja esiopetuksella edistetään lasten kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä tuetaan lasten mahdollisuutta oppia suomea tai ruotsia toisena kielenä luonnollisissa tilanteissa toisten lasten ja kasvattajien kanssa. Lapsi tarvitsee myös opetusta kielen omaksumiseen ja käyttöön. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa ja esiopetuksen opetussuunnitelmassa kuvataan kasvatuksen ja opetuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palvelujärjestelmä. Se sisältää myös suosituksen ja linjaukset monikulttuurisen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamiseen kunnassa. Tarkemmat monikulttuurisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen käytännöt ja rakenteet kirjataan yksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lapsen varhaiskasvatuksen suunnitelma tai esiopetuksen oppimissuunnitelma laaditaan varhaiskasvatushenkilöstön, lapsen vanhempien ja lapsen välisenä yhteistyönä. Monikielisen- ja kulttuurisen lapsen kohdalla se sisältää myös suunnitelman suomen kielen sekä lapsen äidinkielen oppimisen tukemisesta. Suunnitelmaan kirjataan suomi toisena kielenä (S2) -opetuksen menetelmät, tavoitteet, seuranta ja säännöllisen arvioinnin aikataulu. Siihen kirjataan myös vanhempien kanssa sovitut toimenpiteet lapsen oman äidinkielen tukemiseksi. Suunnitelman laadinnassa voidaan käyttää apuna radanvarsikuntien suomi toisena kielenä -opetussuunnitelman liitteinä olevia lomakkeita tai se voidaan kirjata suoraan kuntakohtaiseen lapsen Vasu -lomakkeeseen tai esiopetuksen oppimissuunnitelmaan. Tarkemmat ohjeistukset päätetään kunnittain. Suunnitelman tekemisessä auttavat S2-kiertävä lastentarhanopettaja sekä varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

3. S2-OPETUKSEN TOTEUTTAMINEN RADANVARSIKUNNISSA

Monikulttuurisuuskasvatukseen ja suomi toisena kielenä (S2)-opetukseen liittyviä asioita kehitetään Radanvarsikuntien maahanmuuttajaopetuksen kehittämissä. Kehittämissä laaditaan ja päivitetään varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen ja valmistavan opetuksen S2-opetussuunnitelmat, järjestetään henkilöstökoulutusta sekä käydään keskustelua ajankohtaisista maahanmuuttajaopetuksen asioista.

S2-opetuksen toteuttaminen ja arviointi on osa varhaiskasvatuksen henkilöstön perustehtävää, jonka toteutumisesta yksikön esimies on vastuussa. S2-opetusta antavat ryhmän varhaiskasvattajat sekä mahdollisesti kiertävä S2-opetukseen perehtynyt lastentarhanopettaja. Oppimisvaikeuksia tai kielellisiä erityisvaikeuksia epäiltäessä täytyy arvioida myös oman äidinkielen hallinta ja käytön laajuus. Tarvittaessa konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa.

4. KASVATUSKUMPPANUUS OMAN ÄIDINKIELEN SEKÄ KULTTUURIN TUKENA

Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja varhaiskasvattajien tietoista ja tasavertaista toimintaa lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Kunta-kohtaisissa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmissa kuvataan kasvatuskumppanuuden toteuttamiseen liittyvät käytännöt. Monikulttuuristen perheiden kanssa tähän tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kasvattajien tehtävänä on keskustella vanhempien kanssa esiopetuksen tavoitteista, sisällöistä ja niiden toteutumisesta sekä suomalaisista kasvatustavoitteista ja -käytännöistä. Eri kulttuureiden oppimis- ja kasvatuskäytännöt voivat poiketa suomalaisesta opetussuunnitelmista. Kasvatuksen ja opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa otetaan huomioon kulttuurien erilaiset ruokailutottumukset, käyttäytymissäännöt ja -tavat sekä hygienia- ja puukeutumissäännöt. Vanhempien kanssa mietitään joustavia ratkaisuja ja menetelmiä. Tavoitteena on vahvistaa huoltajuutta ja kykyä toimia suomalaisessa yhteiskunnassa lapsen parhaaksi.

Käyttämällä tulkkia keskusteluissa sekä vanhemmat että kasvattajat varmistavat, että asiat ymmärretään puolin ja toisin. Tällöin myös varmistetaan tasa-arvon toteutuminen keskusteluun osallistuvien välillä sekä rakennetaan luottamuksellista ja keskustelevaa kasvatusilmapiiriä. Lapsen vanhemmat tutustuvat varhaiskasvatuksen käytänteisiin ja vastaavasti kasvattajat saavat tietoa lapsen aikaisemmasta kehityksestä sekä perheen tavoista ja kulttuurista. Vanhempien kanssa keskustellaan myös kaksikielisyyteen kasvamisesta. Vanhempien täytyy saada tietoa siitä, mitä päivähoidossa tai esiopetuksessa tapahtuu. Arjen kommunikointia vanhempien kanssa voi helpottaa esimerkiksi päivä- ja viikko-ohjelman kuvittamisella.

Lasta tuetaan kahteen kulttuuriin kasvamisessa yhteistyössä perheen kanssa. Varhaiskasvattajilla tulee olla oman kulttuurin tuntemukseen ja kunnioitukseen pohjautuva myönteinen asenne muita kulttuureja kohtaan. Omien ja varhaiskasvatustyöryhmien kulttuuristen arvojen, asenteiden ja uskomusten tiedostaminen ovat avainasemassa toiminnan taustalla. Avoin suhtautuminen erilaisuuteen ja eri kulttuurien tuntemus auttaa välttämään väärinkäsityksiä ja rakentaa luottamusta. Perheiden kulttuurisia tapoja, tottumuksia ja uskomuksia on tärkeää selvittää keskustellen vanhempien kanssa. Näin kasvattajat viestivät olevansa kiinnostuneita lapsesta. Monikulttuuristen lasten ja perheiden kulttuurit kuuluvat ja näkyvät varhaiskasvatuksen arjessa (kielet, tavarat, tavat, laulut, tarinat jne.). Vanhempia pyydetään mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen kuuluu suomalaiseen kulttuuriin liittyvää toimintaa sekä kristilliseen perinteeseen liittyviä juhlia. Näistä toimintaan kuuluvista tapahtumista ja juhlista keskustellaan vanhempien kanssa. Monikulttuuriset vanhemmat voivat tuoda lapsensa päivähoidon tai esiopetukseen juhlien aikana tietäen ja luottaen, että perheen vakaumusta ja uskontoa kunnioitetaan. Tarvittaessa lapsille järjestetään vaihtoehtoja, etukäteen suunniteltua toimintaa.

Oman äidinkielen hallinta edistää lapsen kielellistä kehitystä, vahvistaa itsetuntoa ja kulttuuri-identiteettiä sekä luo pohjan muiden kielten oppimiselle. Äidinkielen ylläpitäminen ja kehittäminen jää varhaiskasvatuskäytännöillä pääosin vanhempien vastuulle, joten heitä kannustetaan tarjoamaan lapselle mahdollisimman monipuolista äidinkielen mallia. Siteet vanhempiin ja omaan kulttuuritaustaan heikkenevät, jos lapsen oma äidinkieli (1. kieli) jää heikoksi. Seurauksena voi olla identiteettiongelmia ja juurettomuutta. Äidinkielen tärkeyttä tulisi korostaa lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi. Omaksuttuaan äidinkieltä perustaidot lapsi on valmis oppimaan suomea toisena kielenä. Samalla kun lapsi oppii suomen kieltä, hän tutustuu myös suomalaiseen kulttuuriin ja tapoihin. Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla suomen kielen oppiminen mahdollis-

taa osallisuuden ympäröivään yhteisöön, suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumistyön yhtenä tavoitteena on tukea maahanmuuttajia kaksikielisyyteen. Lapsiryhmiä muodostettaessa sijoitetaan mahdollisuuksien mukaan muutamia samaa kieltä puhuvia lapsia samoihin ryhmiin. Sijoittamalla maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä varhaiskasvatukseen lapsille annetaan mahdollisuus saada tukea oman äidinkielen käytämiseen ja henkilökunta saa tietoa lapsen kulttuurista ja äidinkielen kehitysvaiheesta.

5. KIELEN KEHITYS JA OSA-ALUEET

Oppiakseen kielen lapsella tulee olla mahdollisuus käyttää sitä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Kannustavassa ja myönteisessä ilmapiirissä lapsi innostuu kokeilemaan kieltä aktiivisesti. Niin oman äidinkielen kuin toisenkin kielen oppiminen etenee samojen kehitysvaiheiden kautta. Lapset saavuttavat kielen kehitysvaiheet hyvin eri tavoin ja eri-ikäisinä. Kieltä opitaan spiraalimaisesti, jo opittua kerrataan, syvennetään ja laajennetaan huomioiden lapsen kokonaiskehitys.

Kielen eri osa-alueita ovat kuuntelu ja ymmärtäminen, puheen tuottaminen, vuorovaikutustaidot, lukemis- ja kirjoittamisvalmiudet. Näihin liittyvät olennaisesti sanavarasto ja käsitteet, kielen rakenteet ja kielellinen tietoisuus. Lapsen kielitaito voi eri osa-alueilla olla hyvin epätasainen ja aluksi oppiminen voi edetä hitaastikin.

Lapsen äidinkielellä on merkitystä suomen kielen kehittymiseen. Opetuksen suunnittelua tukee tieto lapsen äidinkielen taitovaiheesta sekä lapsen muusta kehitystasosta. Suomi toisena kielenä - oppiminen etenee periaatteessa samassa järjestyksessä kuin suomen oppiminen äidinkielenä. Oppimiseen vaikuttavat kuitenkin lapsen oman äidinkielen ja suomen kielen rakenteelliset erot sekä lapsen kielellinen ja kulttuurinen ympäristö. Monikielinen lapsi oppii nopeasti päiväkodin rutiinit ja fraasit, mutta lapsen sujuvalta vaikuttava kieli ei välttämättä ole kehittynyt arjen selviytymiskieltä pidemmälle.

Havainnoitaessa lapsen suomen kielen kehitysvaiheita ja kartoitettaessa vanhempien kanssa lapsen oman äidinkielen taitoja voidaan hyödyntää seuraavaa *Lapsen kielen ja puheen kehitys ennen kouluikää* – taulukkoa. Äidinkielen ja toisen kielen oppiminen etenee suunnilleen samojen lainalaisuuksien mukaisesti. Huomioi taulukkoa lukiessasi S2-kielen oppimiseen tarvittava aika 5-7 vuotta.

Lapsen kielen ja puheen kehitys ennen kouluikää

Ikä: 0–1 v.	Monipuolista jokeltelua Kyky käyttää eleitä ilmaisun tukena 10 - 30 merkityksellistä sanaa • sanaston ymmärtäminen on kehittyneempää kuin tuottaminen • symbolisia leikkitoimintoja.
1– 2v.	Ymmärtää pieniä lauseita ja kehotuksia (osoittaa esineitä, ojentaa esineen pyydettyäessä) Yli 250 merkityksellistä sanaa (yksilöllinen vaihtelu 0 - 600 sanaa) • sanayhdistelmiä, jotka taipuvat Lapsi oppii noin 10 uutta sanaa päivässä • substantiivien ja verbien osuus määrällisesti suurin • adjektiivit, pronominit ja partikkelit yleistyvät Puheessa esiintyy taiputusmuotoja • preesens- ja imperfektimuotoja • monikon tunnus ja genetiivi • partitiivi, sisä- ja ulkopaikallissijoja Lapset käyttävät myös ´omatekoisia´ muotoja ja taiputuksia Kiinnostus puheeseen ja kuunteluun
3v.	Puhe lähes kokonaan ymmärrettävää Monisanaisia lauseita Apuverbin käyttöä, eri aikamuotoja, verbin taiputtamista eri persoonissa Käsky-, kielto- ja kysymyslauseita Esineiden paikkaa osoittavia määreitä Adjektiivien vertailuasteiden käyttöä Kielellisen tietoisuuden alku: sana- ja loruleikit Ymmärtää arkikieltä, kuuntelee pieniä kertomuksia Puheessa voi ilmetä lievää takertelua tai sujumattomuutta
4– 5v.	Eri sanaluokan sanoja esiintyy samassa suhteessa kuin aikuisen arkipuheessa Kertoo tarinoita, satuilee Lapsi hallitsee sanojen taiputusta ja lauseiden muodostamista koskevat perussäännöt • omatekoisten taiputusten väheneminen Ilmaisujen tarkentuminen tulee esille • ajan ilmaisuissa • paikan ja sijainnin kuvauksessa • esineiden ja asioiden laadullisessa tarkastelussa (koko, määrä, väri, muoto) Ymmärtää ja käyttää monipuolista ja sujuvaa kieltä
6– 7v.	Lapsi hallitsee noin 14 000 sanaa, sanojen ääntäminen on yleiskielen mukaista Lapsen puhe on selkeää ja rakenteellisesti oikeaa Lapsi nimeää sujuvasti esineitä ja symboleja Foneemisen tietoisuuden kehittyminen • lapsi oivaltaa vähitellen, että sanat muodostuvat erillisistä äänneistä • havaitsee sanojen äänne-eroja • oppii yhdistämään, poistamaan, lisäämään ja laskemaan äänneitä Vuorovaikutuksen perustaitojen omaksuminen • lapsi keskittyy kuuntelemaan puhetta • esittää kysymyksiä kuulemastaan • vastaa kysymyksiin, puhuu vuorotellen • toimii annettujen ohjeiden mukaisesti Ymmärtää jo pitkiä lauseita ja käsitteellistä kieltä

Lähde: Lytinen, Lastentarha-lehti 1/ 2002 Lapsen kielenkehitys ennen kouluikää

5.1 Kielen kuuntelu ja ymmärtäminen

Varhaiskasvatuksessa lapselle tarjotaan monenlaista toimintaa ja kokemuksia. Lapsella on tarve tulla toimeen ympäristönsä arkipäivän tilanteissa. Kasvattajien ääntämisen ja puhetyylin tulee olla selkeää ja jäsentynyttä yleiskieltä. Arkisia asioita ja esineitä nimetään sekä käytetään kokonaisia merkityksellisiä lauseita ja virkkeitä. Sanalliseen ohjaamiseen liitetään kiinteästi konkreettinen, toiminnallinen ja kuvallinen malli sekä toistaminen. Aikuinen kiinnittää huomiota omaan ilmaisuunsa ja välttää liiallista puhumista. Runsaasta puheesta on vaikeaa erottaa olennaista asiaa. Puhu lapselle selvästi ja lyhyin yksiselitteisin lausein. Toista asiiasi tarvittaessa ja muuta sen muotoa ja sanoja. Kuullun ymmärtämistä syvennetään eri aisteja hyödyntäen. Lasta harjaannutetaan alusta lähtien kuuntelemaan ja erottelemaan kuulemaansa. Kielen kuuntelu ja sen ymmärtäminen luo pohjaa ääntämisen oppimiselle. Kielen ymmärtäminen tukee myös sosiaalisia taitoja.

Puheen ymmärtämiseen liittyy annettujen ohjeiden ja pyyntöjen mukaan toimiminen sekä esitettyihin kysymyksiin vastaaminen. Ymmärtämisen tasosta kertoo tarvittavien toistojen ja havainnollistamisen määrä sekä kyky toimia mallin mukaan ja itsenäisesti. Keskusteltaessa kuvista ja luetuista kirjoista lapselle tehdään kysymyksiä. Vastaamalla kysymyksiin lapsi jäsentää kuulemaansa ja tuottaa puhetta. Kysymyksillä arvioidaan kuullun ymmärtämistä, tarkoituksena ei ole mitata lapsen muistia. Kielen kuuntelussa ja ymmärtämisessä on olennaista se miten lapsi kiinnittää huomionsa puheeseen.

5.2 Puhuminen

Lasta rohkaistaan monipuoliseen ilmaisuun. Tärkeää on, että lapsi tulee ymmärretyksi ja uskaltaa kertoa omista toiveistaan, tarpeistaan ja tunteistaan. Ensin lapsi opettelee puhumaan arkipäivän perussanastoa ja fraaseja (esim. kohteliaisuudet) sekä tarpeisiin ja kokemuksiin liittyvää kieltä. Alkuvaiheessa ilmauksiin sisältyy paljon asioiden, esineiden tai kuvien nimiä ja ominaisuuksia (substantiiveja, adjektiiveja) Arkiympäristön asioita nimetään osoittelemalla ja kyselemällä. Käytettäessä jo alusta alkaen kokonaisia lauseita tutustutaan samalla myös verbeihin ja niiden persoonamuotoihin *Mikä se on? Se on tuoli. Kuka istuu tuolilla? Minä istun / sinä istut tuolilla.* Lapselle annetaan säännöllisesti aikaa ja mahdollisuuksia tuottaa puhetta ja opetella nimeämään esineitä ja asioita arkipäivän tilanteissa ja opetustuokioissa edeten käsitteellisempään ilmaisuun. Puheen sujuvuuteen vaikuttaa sanojen palautuminen muistista. Opittujen asioiden vahvistaminen edellyttää runsaasti toistamista eri tilanteissa. Kielen rytmiä ja intonaatiota voi tuoda luontevasti lasten maailmaan laulujen, lorujen ja draaman kautta. Sanaston ja puhumisen oppiminen ja opettaminen on jatkuva prosessi. Arjessa lapsen puhetta havainnoitaessa kiinnitetään huomiota mm. ääntämiseen, lapsen ilmausten pituuteen (yksittäisiä sanoja vai lyhyitä lauseita), lapsen tekemiin kysymyksiin, persoonalliseen tapaan puhua (vähän tai paljon) ja kielen kehityksessä kielen rakenteisiin. Sanaston ja käsitteiden oppiminen on tärkeää, sillä niiden laajuus ja laatu vaikuttavat lapsen selviytymiseen arjessa, esiopetuksessa ja myöhemmin koulussa.

5.3 Vuorovaikutustaidot

Lapsi oppii kieltä vuorovaikutuksessa muiden kanssa yhdessä toimimalla, leikkimällä ja keskustelemalla. Turvallinen ja kannustava ilmapiiri on edellytys vuorovaikutustaitojen oppimiseen. Lasta

rohkaistaan ilmaisemaan itseään eri ihmisten kanssa erilaisissa kielenkäyttötilanteissa, vaikka suomen kielen taito olisi puutteellinen.

Aikuisen omat vuorovaikutustaidot ovat keskeisessä asemassa. Aikuisen läsnäolo ja kiinnostus lapsen maailmasta tarjoavat mallin kommunikoinnista. Aikuinen kuuntelee mitä lapsella on sanottavana tai aluksi elein ja ilmein kerrottavana. Ryhmätilanteissa ohjaava aikuinen varmistaa lasten tasavertaisen huomioimisen ja osallistumisen arkipäivän kommunikointiin (puhuminen, kysyminen, keskustelu, kuuntelu). Lapsille opetetaan selviytymistä erilaisissa suullista vuorovaikutustaitoa edellyttävissä tilanteissa.

5.4 Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet

Kielen oppiminen on kokonaisvaltainen tapahtuma, joka edellyttää tunne-elämyksiä, kokemuksellisuutta ja aistien monipuolista käyttöä. Eri aistikanavien kautta saadun tiedon hahmottaminen, sen erottelu- ja yhdistelykyky luovat perusedellytykset myös lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle. Vahva äidinkielen taito edesauttaa kielellisen tietoisuuden kehittymistä. Kielellinen tietoisuus puolestaan helpottaa toisen kielen oppimista.

Lapsen ja aikuisen lukuhetket herättävät mielenkiinnon lukemiseen. Lapsen ymmärtämisen taidot kehittyvät, sanavarasto kasvaa ja lapsi saa kokemuksen siitä, että hän voi tunnistaa sanoja. Kuvien käyttö kommunikoinnin tukena opettaa lasta myös kiinnittämään huomiota puhutun ja kirjoitetun kielen välisiin yhteyksiin ja sanojen rakenteisiin.

Suomen kielen luku- ja kirjoitussuuntaa, vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas, harjoitellaan erilaisien pelien, tehtävien ja leikkien avulla. Lapsen kanssa vertaillaan oman äidinkielen ja suomenkielen eroja luku- ja kirjoitussuunnissa. Sanojen tavuttamista, kirjain-äänen vastaavuutta, kirjainmuotoja, kirjainten tunnistamista ja merkityksellistä kirjoittamista harjoitellaan alkaen omasta nimestä.

5.5 Kielen rakenne

Suomen kielen rakenne poikkeaa monien kielten rakenteesta. Sanojen taivuttamisella ja ääntämisellä tehdään oleellisia merkityseroja (Liite 3). Myös suomenkielinen sanasto on osaksi omaperäistä. Kielen oppimiseksi tarvitaan tavoitteellista ja täsmällistä suomen kielen opetusta arkielämän tilanteiden lisäksi. Lapselle opetetaan suomen kielen sanastoa, käsitteitä ja lauserakenteita huomioiden lapsen kielellinen ja kehityksellinen taso. Lapsen kielen tasosta saa arvokasta tietoa kirjaamalla lapsen puhetta. Kirjattu puhe antaa käsityksen lapsen kielen käytöstä ja laajuudesta. Tämän tiedon perusteella voi kunkin lapsen kohdalla suunnitella opetettavia asioita. Kielen rakenteita opetetaan toiminnan kautta. Lapsi omaksuu rakenteita vähitellen toimiessaan suomenkielisen ikäryhmän kanssa.

Kielen rakenteen oppimisen kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota sana- ja lauserakenteisiin, äänteiden kestoihin sekä sijapäätteisiin. Lapsen kielitaidon kehittyessä laajennetaan kielenkäyttöä, siirrytään pidempiin ja käsitteellisimpiin ilmaisuihin esimerkiksi *Tyttö istuu. Tyttö istuu tuolilla. Pieni tyttö istuu punaisella tuolilla*. Kasvattaja käyttää selkeitä, yksinkertaisia ja kokonaisia lauseita sekä ääntää sanojen loput kuuluvasti. Aikuinen ei korjaa virheitä lapsen puheessa vaan an-

taa mallin oikeasta muodosta. Sanojen päätteitä voidaan painottaa niitä opetettaessa esimerkiksi *Haluatko sinä maitoa? Minä istun tuolilla. Sinä nukut sängyssä.* Kielen kehittyessä lapsi oppii suomen kielen oikeita rakenteellisia ilmauksia.

6. TOISEN KIELEN OPPIMINEN

Kieli on samalla sekä oppimisen kohde että väline muulle oppimiselle. Kieli on ajattelun ja kommunikoinnin väline ja antaa käsitteet ympäröivän maailman hahmottamiseen. Kieli on myös tunteiden ilmaisun väline. Suomen kieli on väline suomalaisen kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Toisen kielen oppimisessa painottuu erityisesti lapsen oman äidinkielen merkitys, koska toisen kielen oppiminen rakentuu aiemmin opitun kielitaidon varaan. Kielen oppimista tapahtuu sekä tietoisesti että tiedostamatta. Kielitaito edistyy, kun molempia oppimistapoja hyödynnetään.

Suomi toisena kielenä -oppiminen etenee periaatteessa samassa järjestyksessä kuin suomen oppiminen äidinkielenä. Oppimiseen vaikuttavat kuitenkin lapsen oman äidinkielen ja suomen kielen rakenteelliset erot sekä lapsen kielellinen ja kulttuurinen ympäristö. Kielen oppimisen eteneminen ei tapahdu iän vaan taitojen kehittymisen mukaan. Kieltä oppiakseen lapsi tarvitsee S2-opetuksen lisäksi säännöllisesti suomen kielen mallia vertais- ja pienryhmissä. Tämä tukee myös mahdollisuutta luoda sosiaalisia suhteita niin aikuisiin kuin toisiin lapsiin.

Seuraavassa taulukossa on kuvailtu toisen kielen oppimisprosessia, jossa kiinnitetään huomiota kielen viestinnälliseen käyttöön ja kommunikaatiotaitoihin.

Toisen kielen oppimisprosessi

1. vaihe	• lapsi puhuu vain omalla äidinkielellään• lapsi harjoittelee mielessään ja matkii sekä toistaa sitä, mitä kuulee• osa lapsista havaitsee aktiivisesti eri kieliä ympäristössä, mutta on itse hiljaa• vaihe kestää muutamasta viikosta jopa yli vuoteen
2. vaihe	• lapsi kommunikoi ei-kielellisesti• kiinnittää toisen huomion itseensä• pyytää asioita ja jäljittelee ei-kielellisin keinoin• voi olla puhumatta mitään• kartuttaa ja havainnoi aktiivisesti uutta kieltä• harjoittelee hiljaisesti uusia asioita• vaihe voi olla lyhyt tai kestää melko pitkään
3. vaihe	• lapsi alkaa julkisesti käyttää uutta kieltä• kieli ei suju kielipiirillisesti oikein käyttää tilannesidonnaisia fraaseja, lyhyitä lauseita ja yksinkertaisia muotoja
4. vaihe	• lapsi on omaksunut kielelliset peruskommunikointitaidot• ilmaisut ovat edelleen lyhyitä, mutta täsmällisempiä• pystyy melko hyvin kommunikoimaan toisella kielellä• on omaksunut toisen kielen tärkeimmät säännöt

Lähde: OPH, Kike, 2005;7-9

Lapsen sujuvalta tuntuva kieli saattaa olla pintasujuvuutta, jonka oppimiseen menee yhdestä kahteen (1-2) vuotta. Pintasujuvuudella tarkoitetaan kykyä puhua kieltä sujuvasti tavallisissa konkreettisissa arkipäivän asioissa. Jotta lapsi selviytyisi oppimisen haasteista, on hänen saavutettava myös ajattelunkieli, joka mahdollistaa kognitiivisen toiminnan ja kyvyn ratkaista ongelmia

kielen avulla vailla käytännön yhteyttä. Koko kielenoppimisprosessi kestää viidestä seitsemään (5-7) vuotta. Samalla kun lapsi oppii suomen kieltä, hän tutustuu myös suomalaiseen kulttuuriin ja tapoihin. Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla suomen kielen oppiminen onkin osana kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomen kielen ollessa puutteellinen mahdollisuudet selvitä koulussa, opiskelussa ja työelämässä vaikeutuvat.

7. SUOMI TOISENA KIELENÄ (S2) -OPETUS

Suomi toisena kielenä opetuksen tavoitteena on toiminnallinen kaksikielisyys ja taito kommunikoida luontevasti molemmilla kielillä erilaisissa tilanteissa. Opetuksen tulee olla systemaattista ja jatkuvaa koko varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ajan. Toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa noudatetaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yleisiä opetussuunnitelmia sekä erillistä S2 -opetussuunnitelmaa. Opettamisessa otetaan huomioon kielen eri osa-alueet mahdollisimman laajasti lapsen taitojen ja kykyjen mukaan. S2-opetuksen tavoitteita asetettaessa lähtökohtana ovat lapsen yksilöllinen kehitystaso ja tausta (ikä, temperamentti ja kulttuuri) kokonaisvaltaisesti. Kielellisten taitojen lisäksi otetaan huomioon myös lapsen sosiaaliset, motoriset ja kognitiiviset taidot. Lapsen kielen kehitystä arvioidaan jatkuvasti havainnoimalla lasta erilaisissa kielenkäyttötilanteissa.

Arkitilanteiden hyödyntäminen suomen kielen opetuksessa tarjoaa lapselle mahdollisuuden osallistua erilaisiin kommunikaatio- ja kielenkäyttötilanteisiin. Aikuisen tulee sanoittaa, kuvailla ja selittää asioita, esineitä, tekemistä ja tunnetiloja. Sanoja opetellaan ja toistetaan esimerkiksi pukeutumisessa, ruokailussa, leikeissä ja opetustuokioissa. Opeteltavan asian harjoitusta ja toistoa eri tilanteissa tarvitaan paljon. Aikuinen mukauttaa kieltään lapsen suomen kielen tasolle sopivaksi.

Lapselle annetaan aikaa tutustua uuteen ympäristöön ja uusiin ihmisiin. Opetuksessa lähdetään liikkeelle lasta itseään lähellä olevista asioista: lapsen oma keho, vaatteet, ruokailu, koti- ja päiväkotiympäristö ja muut arjessa esiintyvät asiat. Usein tällainen perussanasto on suomalaiselle lapselle itsestään selvää, mutta monikieliselle lapselle sanoja täytyy opettaa. Lasta opetetaan nimeämään ja kuvailemaan asioita. Lapsen edistyessä tavoitteena on, että hän ymmärtää ja käyttää aktiivisesti suomen kieltä sekä harjoittelee oikeita suomen kielen rakenteita. Opetustilanteissa harjoitellaan erilaisia kommunikaatio- ja kielenkäyttötapoja: nimeämistä, kertomista, sosiaalisia fraaseja, huomion hakemista, kysymistä, vastaamista, pyytämistä, kieltäytymistä ja tunteiden ilmaisua. Kielen opettamisessa mallintamisella on keskeinen merkitys.

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa S2 -opetus toteutuu pääosin arjen toiminnan yhteydessä lasten ja aikuisten kanssa yhdessä toimien. Varsinaisia opetustuokioita voidaan järjestää myös pienryhmissä tai lapsen kanssa erikseen. Kielen opettaminen edellyttää opettajan tietoisuutta kielen oppimisen prosesseista. Opettajan tehtävänä on luoda rakenteet, joilla tuetaan kielen opettamisen suunnittelua, järjestämistä ja toteuttamista. S2-opetuksessa käytettävät harjoitukset ja materiaalit ovat samoja kuin suomenkielisten lasten opetuksessa. Käyttökelpoista materiaalia kielen opetukseen saadaan soveltamalla olemassa olevia leikkejä, leluja, pelejä ja kirjojen tekstejä. Riimit, runot, lorut, laulut, laulu- ja sanaleikit tutustuttavat lasta sanojen rakenteisiin ja rytmiin. Niiden avulla äännerakenteiden samankaltaisuudet ja erot havainnollistuvat. Lisäksi voidaan hyödyntää puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia kuten piirtämistä, kuvia, esineitä ja kehon kieltä. Kuvia käytetään jäsentämään päivä- ja viikko-ohjelmaa, toiminnan suunnittelua ja toteutusta sekä leikkien valintaa.

Toisen kielen opetus on kielikasvatusta, jossa otetaan huomioon lapsen kokonaisvaltainen oppiminen ja kehitys. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan lapselle ominaiset tavat toimia: leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen sekä taiteellinen ilmaiseminen ja kokeminen. Kieltä opetetaan toiminnallisilla keinoin, esimerkiksi paikkaa ilmaisevia asioita harjoitellaan liikuntaleikkien avulla (ryömitään pöydän alta, kiivetään penkin yli, juostaan huoneen ympäri). Kielen opetukseen on kehitetty myös menetelmiä kuten TPR (Total Physical Response, Vieraan kielen oppiminen toiminnan kautta), tietokonepohjaisia opetusohjelmia sekä kirjoja ja opettajan oppaita.

8. DOKUMENTOINTI JA ARVIOINTI

Lapsen säännöllinen ja monipuolinen havainnointi ja dokumentointi ovat perustana myös S2-opetukselle. Havainnointi tapahtuu arjessa ja tarkoittaa lapsen toiminnan ja kokonaisvaltaisen kehityksen seuranta sekä huomioita suomen kielen oppimisessa. Arviointia toteutetaan yksilötyöskentelyssä, pien- ja suurryhmissä. Arvioinnin tulee olla kannustavaa ja lapsen myönteistä minäkuvaa tukevaa sekä ilmaista vahvuudet ja harjoitusta tarvitsevat alueet. Lapsi on aina kokonaisuus, jossa kaikki kehityksen osa-alueet vaikuttavat toisiinsa. Yhteistyössä vanhempien, varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, neuvolan ja mahdollisesti muiden lasta tutkivien tahojen kanssa saadaan kokonaiskuva lapsen sen hetkisestä tilanteesta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma, esiopetuksen oppimissuunnitelma ja niihin sisältyvä henkilökohtainen S2-suunnitelma sekä kasvunkansio ovat tärkeitä dokumentoinnin välineitä.

Seurannan ja dokumentoinnin tukena on käytettävissä *Suomi toisena kielenä oppimisen seuranta päiväkodissa* -lomake (Liite 4). Lisäksi lapsen kielitaitotason arviointiin käytetään kuntakohtaisia arviointivälineitä (Kettu-testi, Lumiukko -testi ja Lauran päivä -arviointi). Kun käytetään suomalaisen kulttuuriin sidoksissa olevia arviointimenetelmiä mittaamaan lapsen kieli- ja käsityskykyä, arvioinnin tulos tulee muistaa suhteuttaa lapsen kokemusmaailmaan ja kielen oppimiseen käytettyyn aikaan. Arviointitulosta ei pidä verrata samanikäisen suomenkielisen lapsen kielitaitoon vaan tulos on suuntaa antava. Arvioinnin tarkoituksena on saada tietoa lapsen suomen kielen oppimisesta lapselle itselleen, vanhemmille, häntä hoitavalle ja opettavalle henkilöstölle sekä seuraavalle kasvatusta- ja opetusasteelle.

Seuranta ja dokumentointi ovat pohjana opetuksen suunnittelulle, järjestämiselle ja arvioinnille. Lapsen suomen kieltä arvioitaessa ovat käytössä havainnot, suunnitelmat, arvioinnit ja testit. Kaikki kielen osa-alueet tulee ottaa huomioon. Eurooppalaisen viitekehityksen mukaan, johon S2-suunnitelma perustuu, näitä ovat kuullun ymmärtäminen, luetun ymmärtäminen, vuorovaikutustaidot, puheen tuottaminen ja kirjoittaminen (luki-valmiudet). Arvioinnin, kuten seurannan ja dokumentoinninkin on oltava säännöllistä. Kuntakohtaisesti sovitaan esiopetuksen ja perusopetuksen aloittavien lasten kielitason arvioinnin käytänteistä, kuka arvioi ja milloin. Oppimisvaikeuksia tai kielellisiä erityisvaikeuksia epäiltäessä konsultoidaan varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Tarvittaessa arvioidaan myös oman äidinkielen hallintaa. Tässä tarvitaan usein tulkkiä apuna. Suomea toisena kielenä puhuvalla lapsella on myös oikeus puhe- ja toimintaterapiapalveluihin. Näihin ohjaaminen tapahtuu kunnan käytänteiden mukaisesti.

MAAHANMUUTTAJUUTEEN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ

(Työministeriön määritelmien mukaan)

Maahanmuuttaja	Yleiskäsite, jota käytetään kaikista maahanmuuttaneista toisen valtion kansalaisista tai Suomen kansalaisesta, joka palaa takaisin Suomeen. Maahanmuuttajataustaisella lapsella tarkoitetaan lasta, jonka molemmat tai toinen vanhemmista / huoltajista on maahanmuuttaja.
Pakolainen	Henkilö, joka on kotimaansa ulkopuolella ja jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansalaisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta. Pakolaisiksi kutsutaan Suomessa myös henkilöitä, jotka ovat saaneet jäädä maahan suojelun tarpeen vuoksi tai humanitäärisistä syistä. Pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan myöntää Suomen ulkomaalaisvirasto.
Kiintiöpakolainen	Henkilö, jolle UNHCR (YK:n pakolaistoimisto) on myöntänyt pakolaisstatuksen ja jolle on myönnetty maahantulolupa vuosittain valtion tulo- ja menoarvion yhteydessä päätettävän pakolaiskiintiön puitteissa (750 pakolaisen kiintiö / vuosi).
Paluumuuttaja	Syntyperältään suomalainen, joka on asunut Suomen rajojen ulkopuolella ja palaa takaisin Suomeen esim. suomenruotsalaiset, inkeriläiset paluumuuttajat, Viron ja entisen Neuvostoliiton alueelta muuttavat suomalaiset (pääsääntöisesti Petroskoin, Pietarin ja Tallinnan alueella).
Turvapaikanhakija	Henkilö, joka anoo kansainvälistä suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Turvapaikkahakemus tehdään heti maahan tullessa tai mahdollisimman pian maahantulon jälkeen.
Siirtolainen	Henkilö, joka muuttaa pysyvästi asumaan toiseen maahan hankkiakseen siellä toimeentulonsa.
Siirtotyöläinen	Hakeutuu toiseen maahan hankkiakseen elantonsa, mutta ei asetu maahan pysyvästi.
Ulkomaalainen	Henkilö, joka ei ole Suomen kansalainen. Esim. turisti, liikemies tai siirtolainen, pakolainen, turvapaikanhakija, jolla on toisen maan kansalaisuus.
Ulkosuomalainen	Suomen rajojen ulkopuolella asuva Suomen kansalainen tai syntyperältään suomalainen

Radanvarsikuntien suomi toisena kielenä opetussuunnitelmassa käytetään käsitteitä

**maahanmuuttajalapsi,
monikielinen ja
monikulttuurinen lapsi**

tarkoittaen lasta, joka puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea

YLEISOHJEET SUOMI TOISENA KIELENÄ -OPPIMISSUUNNITELMAN (S2)
LAADINTAAN

Suomi toisena kielenä (S2)-suunnitelma

- Laaditaan lapsille, joiden suomen kielen taito on joiltakin osin puutteellinen.
- Tavoitteita laadittaessa otetaan lapsen ikä- ja kehitysvaihe sekä kulttuuriset taustat. Yksikin tavoite aluksi riittää.
- 3-6 -vuotiaiden suunnitelma suositellaan tehtäväksi erilliselle suomi 2. kielenä oppimissuunnitelmalomakkeelle ja liitetään lapsen Vasu-papereihin tai lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan
- 3-vuotiaiden lasten suunnitelma voidaan tehdä vaihtoehtoisesti lapsen Vasu-lomakkeeseen
- Vastuu suunnitelman tekemisestä on ryhmän kasvattajalla. Apua laadinnassa antaa S2-opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Tehostetun tuen tai erityisen tuen piiriin kuuluvien lasten suunnitelman tekemisessä on mukana aina varhaiskasvatuksen erityisopettaja
- Tavoitteet laaditaan lähtötason arvioinnin ja/tai S2 -opetussuunnitelman pohjalta.
- Tavoitteet ja menetelmät tarkistetaan sovituin aikaväleihin yhdessä vanhempien ja kasvattajien kanssa.

Opetuksen sisällöt

- Opetuksen sisällöt valitaan lapsen omasta lähipiiristä ja edetään tutusta tuntemattomampaan.
- Keskeiset sisällöt tulee valita lapsen tavoitteiden kannalta mielekkäiksi ja ikäkausittain tarkoituksenmukaisiksi kokonaisuuksiksi.
- Suomen kielen oppimista tuetaan monipuolisten, toiminnallisten menetelmien avulla, lapsen omat vahvuudet hyödyntäen
- Sisällöt tavoitteineen liitetään S2-tuokioiden lisäksi lapsen arjen toimintoihin, joten lapsen oppiminen vahvistuu harjoittelun ja toistojen myötä.

Arviointi

- Lapsen tausta ja vähitellen kehittyvä kielitaito on huomioitava myös arvioinnissa.
- Lapsen kielitaitoprofiili voi olla hyvinkin epätasainen.
- Suomen kielen taidon määrittäminen perustuu lapsen monipuoliseen havainnointiin ja erilaisiin arviointimenetelmiin.
- Arvioinnissa tulee ottaa huomioon, että kielen syvälinen oppiminen on keskimäärin 5-7 vuotta kestävä prosessi.

Vanhempien kanssa keskustellaan, tarvittaessa tulkin kanssa

- Mitä on suomalainen varhaiskasvatus?
- Päiväkodin/ ryhmän toiminta-ajatus ja tavoitteet
- Mikä on S2-suunnitelma, miksi ja miten sitä käytännössä toteutetaan?
- Millaisia arviointimenetelmiä on käytössä ja milloin niitä tehdään.
- Eri yhteistyötahoista lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa

LAPSEN SUOMI TOISENA KIELENÄ (S2) -OPPIMISSUUNNITELMA

suunnitelma liitetään lapsen Vasu-lomakkeisiin tai esiopetuksen oppimissuunnitelmaan

LAPSEN TIEDOT

Nimi	Syntymäaika ja -paikka (maa)
Huoltajat	
Esiopetus- / päivähoitopaikka	Aiemmat päivähoitopaikat

Oma äidinkielen ja kulttuurin tukeminen (kysymyksiä lapsen vanhemmille)

Minkä ikäisenä lapsi alkoi puhua?

Mitä kieltä lapsi puhuu

- äidin kanssa?
- isän kanssa?
- sisarusten kanssa?
- mitä kieltä puhutaan, kun perhe on koolla?
- muiden sukulaisten ja ystävien kanssa?

Mitä kieltä lapsi käyttää eniten?

Mikä on äidin äidinkieli?

Mikä on isän äidinkieli?

Millä kielellä lapsi aloittaa keskustelun?

Sekoittuvatko kielet lauseessa?

Onko sanoja, joita lapsi osaa vain äidinkielellä/suomeksi?

Onko suomalaisille sanoille vastinetta äidinkielessä (esim. tuoli voi tarkoittaa kaikenlaisia tuoleja)

Vastaako lapsi kysymyksiin äidinkielellä vai suomeksi?

Esittääkö hän kysymyksiä äidinkielellä?

Osaako hän nimetä ja luetella erilaisia asioita esim. eläimet, hedelmät?

Tekeekö hän virheitä esimerkiksi lauseen rakennuksessa, ääntämisessä?

Keskusteleeke hän eri ihmisten kanssa?

Pystyykö hän kertomaan kuulemistaan asioista ja tarinoista, tarvitseeko apukysymyksiä?

Jaksaako hän kuunnella?

Kertooko ja keksiikö hän omia tarinoita?

Millä kielellä hän leikkii?

Onko vanhempi huolissaan lapsen kielestä: ääntämisestä, sanavarastosta, ymmärtämisestä, muistamisesta

Mikä on lapsen uskonto?

Miten lapsi voi osallistua varhaiskasvatuksen uskontokasvatukseen?

Mitä uskontoon ja kulttuuriin liittyviä ruokailutottumuksia, käyttäytymissääntöjä ja tapoja sekä hygienia- ja pukeutumissääntöjä toivotaan otettavan huomioon lapsen varhaiskasvatuksessa?

Suomen kielen kehitys

Aluksi arvioidaan edistymistä (puhumisen määrä, vuorovaikutustaidot), myöhemmin osaamisen tasoa (S2-ops:ssä määritellyt osa-alueet)

PVM	Kettu- ja Laura päivä-arviointitulokset, jatkosuunnitelmat, palaverit

Kielen kuuntelu ja ymmärtäminen

- Miten lapsi reagoi kysymyksiin (kuka, mikä, kenen) pyyntöihin ja ohjeisiin
- Vastaako lapsi kysymyksiin sanallisesti
- Tarvitseeko lapsi useamman toiston annettuun ohjeeseen
- Ryhtyykö hän toimimaan ohjeen mukaan itsenäisesti vai toimiiko muiden mallin mukaan
- Seuraako lapsi sanallisia ohjeita ja pelien sääntöjä
- Ymmärtääkö lapsi aikuisten ja lasten puhetta
- Ymmärtääkö lapsi luettua ja pystyykö seuraamaan jatkokertomuksia (kuvat tekstin tukena)
- Kuinka paljon lapsi tarvitsee tukea tehtävien ymmärtämisessä ja niiden tekemisessä
- Johtuvatko mahdolliset ongelmat huonosta kielitaidosta vai jostain muusta?

Lähtötaso, tavoitteet ja arviointi**pvm**

Puhuminen (spontaani puhe, kerronta kuvista)

- Nimeääkö lapsi esineitä, asioita ja kuvia (auta alkuavulla)
- Ilmaiseeko lapsi itseään suomen kielellä (kielten sekoittuminen)
- Käyttääkö lapsi ilmaisussaan yksittäisiä sanoja vai (lyhyitä) lauseita
- Millaisia kysymyksiä lapsi tekee (kysymyssanat, -ko/kö?)
- Sisältääkö lapsen puhe substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja ja käyttääkö hän niitä vapaissa vuorovaikutustilanteissa
- Käyttääkö lapsi kaikkia suomen kielen äänteitä, onko korvaantuvia äänteitä (oman äidinkielen vaikutus)
- Vaihtavatko konsonantit paikkaa (suksi - suski), onko vaihtuminen satunnaista vai toistuvaa
- Vaihtavatko samassa tavussa olevat vokaalit paikkaa (pöytä - pyötä)
- Onko puheessa vokaalin keston muutoksia (kala - kaala)
- Kuuluuko lapsen puheessa äidinkielen vaikutus (intonaatio)
- Joutuuko lapsi etsimään sanoja tai niiden muotoja ja tuleeeko puheeseen paljon taukoja? (sanasujuvuus)

Lähtötaso, tavoitteet ja arviointi
pvm

Vuorovaikutustaidot

- Miten lapsi ilmaisee itseään (elein, ilmein, sanallisesti, piirtämällä, kuvilla)
- Osallistuuko lapsi arkipäivän kommunikointiin (puhuminen, kysyminen, keskustelu, kuuntelu), kenen kanssa
- Kuinka lapsi selviää erilaisissa suullista vuorovaikutustaitoa edellyttävissä tilanteissa
- Onko lapsi vuorovaikutuksessa muiden kanssa yhdessä toimimalla, leikkimällä ja keskustelemalla?

Lähtötaso, tavoitteet ja arviointi**Pvm**

Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet

- Yhdistääkö lapsi sanan ja kuvan
- Löytääkö lapsi kuvista yhdenmukaisuuksia (visuaalinen erottelukyky), käden ja silmän yhteistyö
- Osaako lapsi nimetä kirjaimia ja numeroita ja erottaako hän ne toisistaan
- Tavuttaako lapsi sanoja esimerkiksi taputtamalla
- Tunnistaako lapsi kuulemansa perusteella äänteen sanan alussa, lopussa ja löytyvätkö riimiparit
- Ymmärtääkö lapsi äänteen ja kirjaimen vastaavuuden
- Hahmottaako lapsi oikean lukusuunnan? (vrt. arabia, persia, sorani)?

Lähtötaso, tavoitteet ja arviointi**pvm**

Kielen rakenne

(suomen kielelle ominaista on runsas sijamuotojen käyttö, verbien taipuminen persoonissa, nominien ja verbien vartalon vaihtelu)

- Puhuuko lapsi kokonaisilla lauseilla vai käyttääkö hän yksittäisiä sanoja
- Millainen on lapsen käyttämä sanajärjestys
- Muodostaako lapsi monikko- ja vertailumuotoja
- Miten lapsi taiputtaa sanoja ("Minä mene koti", "äiti hake minu, kotonassa")
- Miten hän hallitsee nominien ja verbien vartalon vaihtelut (Minä puken sukkat.)
- Käyttääkö lapsi aikamuotojen rakenteita ("Olin/Olen eilen kaupassa")
- Taiputtaako lapsi verbejä persoonamuodoissa (syön, syöt, syö, syömme, syötte, syövät, et syö)
- Käyttääkö hän paikka - ja suuntasanoja?

Lähtötaso, tavoitteet ja arviointi
pvm

Suomi on erilainen kieli

Lähes kaikki Euroopassa puhutut kielet ovat sukua toisilleen, ne kuuluvat indoeurooppalaisiin kieliin. Suomi sen sijaan kuuluu uralilaisiin kieliin; suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan. Lähin sukukieli on viro, kaukaisin unkari. Suomen kieli on aikojen kuluessa saanut paljon vaikutteita indoeurooppalaisista kielistä. **Suomen kielen rakenne poikkeaa huomattavasti indoeurooppalaisten kielten rakenteesta.** Myös sanastomme on osaksi omaperäistä.

Mikä on erilaista?

Suomen kielessä ei ole artikkeleita (vrt. a, the), eikä sanoilla ole sukua.

Suomen kielen sanoista tehdään eri muotoja päätteiden, suffiksien avulla.

Indoeurooppalaisissa kielissä ero tuodaan ilmi yksittäisten sanojen avulla.

- Verbeihin liittyvät päätteet kertovat esim. verbin persoonan, tapahtuman ajankohdan (tempuksen) tai puhujan mielipiteen (moduksen).
Puhu-i-n suomea.
Puhu-tte-ko suomea?
Puhu-isi-tte-ko suomea?
Puhuu-ko-han Hang suomea?
- Nominieihin (substantiiveihin, adjektiiveihin, pronomineihin ja lukusanoihin) liittyvillä päätteillä tuodaan esille samoja asioita kuin esim. englannin kielen prepositioilla.
Kirjoitan lyijykynä-llä paperi-lle.
Ajan auto-lla.
Juon muki-sta.
- Kongruenssi tarkoittaa sitä, että nominin edessä oleva määräite (adjektiivi, pronomini tai numero) on samassa sijamuodossa ja samassa luvussa kuin nomini.
tyttö-llle ----- kaunii-llle piene-llle tyttö-llle.
pu-i-sta ----- kaik-i-sta suur-i-sta pu-i-sta
- Suomen kielen taivutussysteemi voi aluksi näyttää sekavalta. Päätteitä on paljon, eikä niitä voi liittää aina suoraan sanan perusmuotoon. Täytyy oppia sanan vartalo, johon tietyt päätteet liitetään. Päätteiden liittäminen sanoihin on kuitenkin melko mekaanista ja säännönmukaista. Poikkeuksia on vähän.
tyttö ----- tyttö-llä
opiskella -----opiskele-n, opiskel-tiin
- Sanojen ääntämiseen ja oikein kirjoittamiseen vaikuttaa ns. vokaalisointu eli vokaaliharmonia:
Vokaalit a, o ja u eivät voi olla samassa sanassa kuin vokaalit ä, ö tai y.
Vokaalit e ja i ovat neutraaleja; ne voivat kombinoida kaikkien vokaalien kanssa.

Vokaaliharmoniasta johtuu se, että monella päätteellä on kaksi (foneettista) varianttia.
kaupa-ssa, keittiö-ssä; tori-lla, tie-llä

Sanan vartalon vokaaleista riippuu se, kumpi pätevariantti valitaan:
Jos vartalossa on vokaali a, o, tai u, on päätteessäkin a, o, u. Muussa tapauksessa päätteessä on ä, ö tai y.
tuoli-lta, hylly-ltä; puhu-vat-ko? teke-vät-kö?
- Suomen kielen äänneillä (vokaaleilla ja konsonanteilla) on kaksi kvantiteettia: lyhyt ja pitkä. Lyhyt äänne kirjoitetaan yhdellä kirjaimella ja äännetään lyhyenä (tuli), pitkä äänne kirjoitetaan kahdella kirjaimella ja äännetään pitkänä (tuuli, tulli).

Äänneiden pituuden erottaminen niin puheessa kuin kirjoituksessakin on erittäin tärkeää siksi, että äänneen pituus vaikuttaa sanan merkitykseen.
Vertaa kuka, kukka; mato, matto; raja, raaja; valita, valittaa.
Ulkomaalaisen on usein aluksi vaikea kuulla äänneiden pituuksia – niillähän ei ole välttämättä ratkaisevaa merkitystä opiskelijan omassa äidinkielessä.

Lähde: White, 2001: Suomen kielioppia ulkomaalaisille

Lapsen nimi: _____

KIELELLINEN KEHITYS	3v. pvm	4v. pvm	5v. pvm	6v pvm	7v pvm	kommentteja
1. Puhuu enimmäkseen äidinkieltään						
2. Toimii yksinkertaisten tilannesidonnaisten ohjeiden mukaan (esim. mennään ulos, laita lelut laatikkoon)						
3. Ilmaisee tarpeitaan osittain eleillä, osittain yksittäisillä sanoilla						
4. Esittää kysymyksiä : - mikä, mitä..?						
5. Puhuessaan sekoittaa kielet samassa virkkeessä. (Huom! Kielten sekaantumisella on kielen oppimisen eri vaiheissa eri merkitys.)						
6. Vastaa yhdellä sanalla ja osaa joidenkin esineiden tai asioiden nimet suomeksi.						
7. Osallistuu sormileikkeihin ja loruihin yms.						
8. Pystyy toistamaan tuttuja fraaseja, ääntäminen paranee jatkuvasti: 1-3 sanaa 1-5 sanaa virkeitä						

KIELELLINEN KEHITYS	3v. pvm	4v. pvm	5v. pvm	6v pvm	7v pvm	kommentteja
9. Vastaa kysymykseen yksinkertaisella suomenkielisellä lauseella (joka ei välttämättä ole kieliopillisesti oikein)						
10. Käyttää suomen kieltä kertoessaan tarpeistaan, usein lyhyinä ja puutteellisina lauseina						
11. Aloittaa keskustelun suomeksi: - yhden henkilön kanssa - ryhmässä						
12. sanavarasto laajenee, mutta rajoittuu vielä arkipäivän aiheisiin.						
13. Ymmärtää yksinkertaisia - adjektiiveja (iso - pieni) - paikanmääreitä (edessä - takana) tunnistaa vastakohtia (puhdas - likainen)						
14. Viestii sujuvasti, vaikka tekee virheitä (esim. kielioppivirheet sallittuja)						
15. Noudattaa käsitteitä sisältäviä ohjeita (esim. voisitko hakea sinisen pallon ylähylyltä, laita lusikka lautasen viereen)						
16. Selviää konfliktitilanteissa itsenäisesti suomen kielellä (joskus, useimmiten, tarvitsee vielä aikuisen avukseen)						
17. Osaa nimetä tunteita suomen kielellä - yhdellä sanalla (esim. kipeä, surullinen, iloinen) - kahdella sanalla (esim. tyttö iloinen, minuun sattuu) - lyhyellä lauseella (esim. minä olen iloinen)						

KIELELLINEN KEHITYS	3v. pvm	4v. pvm	5v. pvm	6v pvm	7v pvm	kommentteja
18. Esittää kysymyksiä: - miksi, miten, mihin, milloin?						
19. Osaa antaa yksinkertaisia ohjeita esim. leikin tai pelin aikana (anna pallo minulla, nyt saa katsoa)						
20. Viestintätaidot kehittyvät; osallistuu ryhmässä käytäviin keskusteluihin						
21. Osaa - selostaa tarinan juonen kuulemansa perusteella - pystyy arvaamaan tulevia tapahtumia (looginen päättely)						
22. Alkaa tuottaa kieliopillisesti oikeita ilmaisuja. - käyttää myös sivulauseita						
23. Pystyy selittämään syy- ja seuraussuhteita; - mitä tapahtuu ensin ja mitä siitä seuraa (esim. kun muki kaatuu, niin maito valuu lattialle)						

Kettu-testi

pvm	pisteet

Lukemisen ja kirjoittamisen valmiudet	3v. pvm	4v. pvm	5v. pvm	6v pvm	7v pvm	kommentteja
1. Visuaalinen erottelukyky: löytää kaksi samanlaista kuvaa						
2. Osaa nimetä - kirjaimia - numeroita - erottaa kirjaimet numeroista						
3. Ymmärtää, että kirjoitettu kieli merkitsee jotakin sekä kirjoissa että ympäristössä.						
4. Tietää oikean lukusuunnan.						
5. Osaa tavuttaa sanan esim. taputtamalla.						
6. Tunnistaa kuulemansa perusteella äänteen - sanan alussa - sanan lopussa - löytää riimiparit						
7. Ymmärtää äänteen ja kirjaimen vastaavuuden.						
8. Yhdistää sanan ja kuvan.						
9. Alkaa tunnistaa ja ymmärtää oppimisympäristössä olevia sanahahmoja (tai merkkejä, mainoksia)						
10. Osaa arvata tuntemattomia sanoja omaksumansa sanaston puitteissa.						

Kirjallisuutta / käytettävää materiaalia

- Aalto-Setälä Reetta ja Poskiparta Elisa (1997), Aakkoskerho, kielellisen tietoisuuden kehittäminen esikoulussa, Oppimistutkimuksen keskus, Turun yliopisto
- Ahonen T. & Siiskonen T. & Aro T. (toim.), Sanat sekaisin PS-kustannus, Opetus 2000.
- Alahuhta Eila (1995), Leikin ja puhun, liikun ja luen, Otava
- Burn Norman, USA, TPR- kuntouttamismenetelmä, Total Physical Responce
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000, Opetushallitus
- Eurooppalainen viitekehys, Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys, 2003 WSOY
- Helsingin ja pääkaupunkiseudun opetustoimet, Esi- ja alkuopetuksen Portti-arviointi
- Huovi Hannele (1998), Salainen maa -esiopetusmateriaali, WSOY
- Kala-peli, kielellisten valmiuksien oppimiseen, Early learning Oy
- Karppanen Pirjo (1995), Äänneleikit, lukemaan opettamisohjelma esi- ja alkuopetukseen
- Kehitysvammaliitto (1998), Päiväkoti-Portaat
- Kenttälä, M. 2002, Kieli käyttöön, Suomen kielen alkeisoppikirja, Helsingin Yliopisto, Kielikeskus
- KIEPO - Kielilukoulutuspoliittinen projekti 2005 -2007, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto,
www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/projektit/kielo/toteutus (Kielikasvatus ja kielikoulutus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa)
- KILI, Kieli ja liikunta - ryhmäkuntoutusohjelma kielihäiriöisille lapsille, Early Learning Oy
- Korpilahti, P. Kettu-testi, Helsingin yliopisto fonetiikan laitos
- Korpilahti, P. 2010. Luento Järvenpäässä 18.8.2010. Kettu-puheseula 3-vuotiaiden suomalaislasten ja maahanmuuttajataustaisten lasten arviointimenetelmänä
- Laitala, M. 2007 Lauran päivä suomi toisena kielenä -kartoitusaineisto esiopetukseen, Opetushallitus
- Lappalainen U. & Vesterinen-Sumu E. 1997, Aamu, Suomen kielen kuvasanakirja, Opetushallitus.

Lappalainen U. & Vesterinen-Sumu E. 1997, Aamu, Suomen kielen sanakirjan tehtäväsivut, Opetushallitus.

Lappalainen U. 1999, Aamu. Suomen kielen lukemisto ja peruskielioppi, Opetushallitus

Lummelahti Leena (1995), Lapsikeskeinen esiopetus, Kirjayhtymä Oy

Leena Nissilä - Maisa Martin - Heidi Vaarala - Ilona Kuukka, 2006, Saako olla suomea? Opas suomi toisena kielenä -opetukseen, Opetushallitus

Leena Nissilä (toim.), KIKE Kielellisen kehityksen diagnosoiva tehtäväsarja suomi toisena kielenä -opetukseen, 2005, Opetushallitus

Leino P. 2002, Suomen kielioppi, Otava

Mikämikämaa, monikulttuurinen varhaiskasvatusaineisto (1996), Sosiaali- ja terveysministeriö Pakolaistoimisto, Edita Oy

Nissilä, L. & Sarlin, H-M. 2009. Maahanmuuttajan oppimisvaikeudet. OPH

Paavola, H. & Talib, H-T. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. PS-kustannus. 2010

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA, 2007, Moniku, Sosiaalinen vahvistaminen pääkaupunkiseudun monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa v. 2005 – 2007

Monitori, maahanmuuttaja-asioiden ammattilehti, Työministeriö maahanmuuttoasiat, Edita Prima Oy, www.mol.fi/monitori

Työministeriön kotisivut osoitteessa www.mol.fi/migration/
- työministeriön tuottamaa maahanmuuttajia koskevaa aineistoa

Siiskonen T, Aro T. & Ketonen R. (toim.), Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, Ps-kustannus, Opetus 2000

Työministeriön Maahanmuuttokirjasto, käyttöoikeus maahanmuuttajien kanssa työskentelevillä

Torneus Margit (1991), Löytöretki kieleen, Helsinki, Valtion painatuskeskus

Torneus Margit, Hedström Gun-Britt ja Lundberg Ingvar, Löytöretki kieleen - leikkejä ja harjoituksia, Helsinki, Valtion painatuskeskus.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriö, Julkaisuja 2002:9

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 30.9.2003, Stakes

White L. 2001, Suomen kielioppia ulkomaalaisille